

Vi alene vide —.
Et kildekritisk Bidrag til Vurdering af
dansk Enevælde¹.

AF

HANS JENSEN

Det kildekritiske Problem, der her skal behandles, er Spørgsmaalet vedrørende det Kildemateriale, der tjener til Belysning af den karakteristiske Situation i Danmarks politiske Historie, da for omtrent 100 Aar siden Kongemagtens Krav om en Indskrænkning af Trykkefriheden stod overfor en Folkebevægelse, der krævede, at der skulde bevares saa megen Frihed som muligt for det offentlige Ord i Landet.

Der skal gøres et Forsøg paa at vise, hvilke Kilder der kan fremdrages, naar man vil naa ind til det centrale i Situationen, og hvilke Resultater man maa komme til, naar man gaar til Bunds i dem og læser dem paa den rigtige Maade. Den Situation, hvorm der er Tale, er altsaa den, der for den almindelige Opfattelse gennem Tiderne har været karakteriseret ved den officielle Udtalelse af Kong Frederik VI, som man plejer at citere med de berømte Ord: Vi alene vide. . . . Disse Ord er hurtigt blevet grebet af en politisk Opposition som Udtryk for Kongedømmets rent personlige Selvbevidsthed, som det klare Bevis paa Tilstedeværelsen af egentlig Selvherskertendens i det danske enevældige System; som Ordene politisk blev udnyttet

¹ Forelæsning holdt 3. Nov. 1936 ved den historiske Professorkonkurrence paa Københavns Universitet.

paa denne Maade, er det vist ikke for meget sagt, at de derefter historisk har medvirket ret væsentlig til at præge en Opfattelse af, hvad der var Enevældens sande og virkelige Væsen. Endda tør det hævdes, at man har kunnet finde Virkningen ikke blot i den populære, men ogsaa i den lærde Opfattelse af, hvorledes Regeringsforholdene var paa Frederik VI's Tid. Der maa tvivles lidt om, at de meget fremragende Forskere, der for omkring 40 Aar siden skrev betydelige Værker om hin Tid, vilde have givet ganske det samme Billede af Kongens personlige Stilling og Indflydelse, hvis der ikke havde foreligget den Tradition, som er blevet skabt ved dette ene Citat af en kgl. Udtalelse. Her skal ikke forsøges paa nogen Dokumentation i denne Henseende, men blot lige omtales, hvorledes selve Trykkefrihedsepisoden er blevet skildret af den aandfulde A. D. Jørgensen i hans store, monumentale Oversigt over Frederik VI's og Christian VIII's Tid i Standardværket: »Danmarks Riges Historie« (VIa. S. 191—96).

Helt igennem beskriver Jørgensen Sagens Forløb som et Sammenstød mellem Kongen personlig og de frihedselskende Dele af Folket. Han nævner og citerer visse af de Indlæg, der under Sagens Drøftelse er kommet fra ledende Mænd indenfor Regeringen, men først og sidst er det dog Kongen selv, vi ser optræde i hans Skildring. Det fortælles, hvorledes i Slutningen af 1834 de Angreb, Bladet »Fædrelandet« bragte paa Statsstyrelse og Embedsmænd, omsider fik »Kongens Taalmodighed til at bryde«. Han havde længe været dybt forarget over forskellige Sider af den offentlige Polemik, men nu brød hans Vrede endelig frem. »Fædrelandet«s Redaktør, Professor David, blev sat under Tiltale og suspenderet fra sit Embede, og der udgik en kgl. Ordre til den Komité, der havde udarbejdet Forordningen af 1834 om de raadgivende Stænderforsamlinger, om at overveje en Indførelse af Censur i Danmark efter tysk Mønster. Komiteen indgav en enstemmig Indstilling om, at der for Danmark indførtes et Bevillingssystem for Udgivelse af Blade, saaledes som det allerede fandtes i Slesvig; men medens de tre af Komitéens fire Medlemmer mente, at en Ændring i Trykkefrihedslovgiv-

ningen meget vel kunde ske uden Stænderinstitutionens Medvirken, fandt det fjerde Medlem, A. S. Ørsted, at Provinsialstændernes Grundlov udtrykkelig forudsatte deres Medvirken ved en Lovgivning af saadan Art. A. D. Jørgensen nævner, hvorledes den gamle Minister J. S. Møsting rykkede Ørsteds Opfattelse til Undsætning, men som det afgørende i denne Henseende, altsaa for, at der ikke kom nogen ny Trykkefrihedslov uden Provinsialstændernes Medvirken, fremhæver han det betydningsfulde Indtryk, Kongen fik gennem den store Trykkefrihedsadresse af Februar 1835, hvori over 500 Borgere indtrængende bad om Trykkefrihedens Bevarelse. Smukt og poetisk beskrives det, hvorledes Konge og Folk her stod overfor hinanden som i det antike Skuespil, hvor Koret tiltaler den gudebaarne Konge, der vil fremme sin Vilje til Trods for Stadens Folk. Kong Frederik VI, bemærker Jørgensen, kendte vel ikke Kreon og de andre græske Dynaster, men »han fandt uden Vanskelighed Tonen i deres Svar«. Frederik VI's Svar paa Trykkefrihedsadressen blev den Resolution, der fastslog, at Kongen alene var istand til at bedømme, hvad der tjente Statens og Folkets Velfærd, og denne Resolution opfatter altsaa A. D. Jørgensen som skabt og formet af Kongen personlig, endog uden nogen Vanskelighed med Hensyn til at finde de Vendinger, der bedst udtrykte hans dybeste Følelse og inderste Tanke. Jørgensen samler sin Karakteristik, idet han siger: »Det er den faderlige Enevældes sidste Ord i Danmark, Kongens ligesom uvilkaarlige Svar paa den uventede Tiltale; intet Under, at det senere blev slaet fast som et Ordsprog: vi alene vide.«

Vi forlader nu den store historiske Skildrers Fremstilling af Sagen og gaar over til Undersøgelsen af, hvorvidt vi nødvendigvis maa faa ganske det samme Indtryk af Begivenheder og Forhold, naar vi tager de paagældende Aktstykker for os og undersøger dem saa kritisk, vi formaar, efter de Metoder, der naturligvis er lige saa paakrævede i et Tilfælde som dette, hvor Spørgsmaalet falder indenfor en saa sen Tids Historie, som hvis det drejede sig om et middelalderligt Emne. Vi kan selvfølgelig, naar vi vil eftergranske Forudsætningerne for en betydningsfuld Resolution

af Frederik VI fra Aaret 1835, regne med, at der findes et vægtigere Materiale til vor Oplysning, end hvis det drejede sig om et middelalderligt Kongebrev; vi vil i hvert Fald have Mulighed for meget sikrere Indblik i de Forhold og Omstændigheder, der knytter sig til den Situation, vi beskæftiger os med, og alt det, der mere indirekte kan tjene til at oplyse den for os.

Det første Aktstykke, der vedrører Udviklingen af Trykkefrihedssagen, finder vi frem fra en Pakke i Danske Kancellis Arkiv, som gemmer en Række »Pressecensursager«, og det bestaar i et Reskript fra Frederik VI til Danske Kancelli, dateret den 4. December 1834; Reskriptet lyder saaledes:

»Ved at tilsende Vort danske Kancelli hosfølgende Nr. af Bladet »Fædrelandet« ville Vi allernaadigst have Kancelliet paalagt allerunderdanigst at meddele sin Formening, hvorvidt den indklammede Passus i Afhandlingen om Adskillelse af de forskellige Regeringsfag maatte kunne paadrage Forfatteren Ansvar efter Forordningen af 27. Sept. 1799 og § 2 og den i Slutningen af Forordningen givne Fortolkning af Ordet »laste«. Befalende Eder Gud. Givet i Vor Residensstad osv. Frederik.«

Det skal straks som Kommentar til dette Aktstykke bemærkes, at § 2 i Forordningen om Trykkefrihed af 27. Sept. 1799 rummede en Trusel om Straf af Landsforvisning for den, der »i et trykt Skrift laster, forhaaner eller søger at udbrede Had og Misnøje med disse Rigers Konstitution eller med Kongens Regering.« I Forordningens Slutningsbemærkninger var det til nærmere Forstaaelse af Ordet »laster« udtalt, at »til Eksempel lastes Statens Regeringsform og den ved Landets Love beskyttede Religion, naar disse tillægges saadanne Mangler, at Borgerfundets Formaal (borgerlig Frihed, Sikkerhed og Almenvæl) ikke derved kunne opnaas eller bestaa«. Hvad angaar den kriminelle Passus i »Fædrelandet«s Artikel, som Reskriptet omhandler, da fremgaar det af Kancelliets senere Behandling af Sagen, at det drejer sig om nogle Sætninger, hvori det siges,

¹ Kgl. Reskripter til Dansk Kancelli af henholdsvis 4. og 7. Dec. 1834 om Artikler i »Fædrelandet« (D. K. Fællesafd.: Pressecensursager. Originale kgl. Reskripter og Resol. med Koncepter og Indlæg 1834—45).

at »borgerlig Frihed i sit Væsen indbefatter den Sindsro hos Borgerne, som udgaar fra Overbevisningen om, at enhver i Staten lever sikret mod al Vilkaarlighed«, men at Artiklens Forfatter med Montesquieu maa mene, at en saadan Sindsro og sand borgerlig Frihed ikke kan findes »naar een Person eller eet Raad forener i sig den lovgivende og udøvende Magt.« Med Hensyn til det politiske Ugeblad »Fædrelandet«, der havde bragt Artiklen, maa erindres, at det paa denne Tid var et helt nyt Blad, og dets hele Tone repræsenterede noget hidtil uhørt indenfor dansk offentlig Presse; det var begyndt at udkomme i September 1834, og ved Siden af Dagbladet »Københavnsposten« var det det Organ, der arbejdede mest ihærdigt paa at vække Befolkningens Interesse, ikke blot for de første Stændervalg, der fandt Sted i Efteraaret 1834, men overhovedet for den ny Stænderinstitution, der nu skulde til at træde i praktisk Funktion. Dets Skrivemaade virkede derfor nødvendigvis stærkt irriterende paa enhver, der i det nye parlamentariske Væsen, som nu pludselig skulde indføres i Danmark uden at have nogen Tradition at støtte sig til i Forholdene herhjemme, var tilbøjelig til at se en Fare for stadig Uro i Befolkningen og en Trusel om unødvendige Besværligheder for Regeringen.

Den Artikel fra »Fædrelandet«, hvorom der var Tale i det nye Reskript af 4. Dec., har staaet i Bladet Nr. 10, som er udkommet 30. November. I Bladet Nr. 7, der er udkommet 9. November, stod der en Artikel om Stændernes Petitionsret, og den kom ogsaa til at give Anledning til et kgl. Reskript, men et, der først blev udstedt 7. December, og som gav en kort Besked til Kancelliet om at tage den nævnte Artikels Indhold under Overvejelse i Henhold til Reskriptet af 4. Dec.

Hvad der maa spørges om med Hensyn til Tilblivelsen af disse to Reskripter, er, om de virkelig, som det umiddelbart kunde se ud til, maa antages at være Udtryk for Kongens spontant opblussende Utaalmodighed over Bladskrivernes Udgødelser, hans egen Overvejelse af Artiklernes Indhold, hans selvstændigt fattede Beslutning om, at nu skulde det være nok. Det er straks klart, at Kongen ikke selv har skrevet eller for-

muleret Reskripterne. Ikke blot er den Haandskrift, hvori de foreligger, naturligvis en almindelig Skrivers, og kun Underskriften er Kongens egen; men hvad selve Indholdet angaar, da ved vi, at det laa udenfor Frederik VI's personlige Forudsætninger at udtrykke sig i korrekt Kancellistil, og vi kan ogsaa gaa ud fra, at han ikke optraadte som Jurist, ikke selv gav sig af med at slaa op i Forordninger og finde frem, hvad der i et givet Tilfælde kunde være Brug for af Paragraffer eller Fortolkninger. Han maa nødvendigvis have drøftet Reskripterens Indhold med andre, inden de blev udstedt, og hvem skulde han snarere have talt med derom end netop med Præsidenten i det Kancelli, de blev rettet til, altsaa Statsminister Poul Christian Stemmann? Det vilde i Virkeligheden slet ikke passe med det Indtryk, vi ellers kan have af Frederik VI's Hensyntagen og, som man vist kan tilføje, Uselvstændighed overfor sine Raadgivere, hvis han gennem sit Kabinet havde sendt saadanne Ordre til Danske Kancelli uden først at tale derom med Kancelliets Leder. Der har været Tid nok til Drøftelse, da det første Reskript dog kom hele fem Dage efter den paagældende Artikels Fremkomst, og der derefter hengik tre Dage, inden det næste, vedrørende en næsten maanedgammel Artikel, fremkom. Men antager vi altsaa, at Reskripterens Udstedelse er Frugt af Samtaler mellem Kongen og Kancellipræsidenten, da vil det vistnok ikke være for dristigt i vore Antagelser at gøre det næste Skridt og formode, at det i Virkeligheden var Stemmann, ikke Kongen, der tog Initiativet for paa denne Maade at rejse et Spørgsmaal, han ikke saa let kunde have faaet sine Kolleger i Kancelliet til at tage op ellers (naar Stemmann først havde fremskaffet en kgl. Ordre dertil, maatte de jo gøre det). Efter alt, hvad der kan vides og dokumenteres om Stænderinstitutionens Tilblivelse, var Stemmann langt mere end Kongen selv betænkelig ved den Ændring i Statsstyrelsens Vilkaar, som dermed vilde finde Sted (jfr. mit Værk om Stænderforsamlingerne). Det laa ganske sikkert ogsaa langt bedre for ham end for Frederik VI at granske omstændeligt, hvad Bladene under de nye Forhold begyndte at offentliggøre af politiske Indlæg, og hvilke statsretlige Kætterier

der kunde være udtrykt eller antydet gennem enkelte Ord eller Sætninger. Men tilmed foreligger der i Sagen det Indicium, at under Kancellikollegiets Forhandlinger i Henhold til de kgl. Reskripter har Stemann været den eneste Mand, som fulgte den Anvisning, der var givet ved Reskripterne Ordlyd, og stillede sig paa det Standpunkt, at Fædrelandets Redaktør, Professor C. N. David, burde tiltales til Dom, ikke bare efter Forordningen af 27. Sept. 1799 i Almindelighed, men efter dens strenge § 2.

Resultatet af Kollegiets Forhandlinger og dets »Meddelelse« til Kongen i Sagen blev en udførlig Betænkning dateret 12. December 1834¹.

Kollegiet udtaler i denne Betænkning enstemmigt, at Bladet »Fædrelandet« har antaget en lidet ønskelig Tendens, der er egnet til hos »mindre tænkende og prøvende« at fremkalde en ikke vel begrundet Utilfredshed med forskellige offentlige Indretninger, og lige saa enstemmigt anerkendes det, at de i Reskripterne omhandlede Artikler har været særlig graverende. Halvdelen af Kollegiets Medlemmer, derimellem A. S. Ørsted, M. Hansen, H. G. Bentzen, mener dog ikke, at der er nogen Anledning til at skride ind ad Rettens Vej. Det mener derimod Kancelliets Præsident, Stemann, og han giver meget kraftigt Udtryk for denne Mening. Med Hensyn til, hvad der er sagt i »Fædrelandet«s Nr. 10 om Betingelserne for borgerlig Frihed og Sindsro, siger han bl. a. følgende: »Da nu efter Danmarks Riges Grundlov, som er Kongeloven, hele Statsmagten uadskilt er og skal blive forenet hos een Person, nemlig Enevoldskongen, saa er det formentlig utvivlsomt, at den, der saaledes, som her af Prof. David er sket, bestemt erklærer, at saadan Lovgivning er uhensigtsmæssig, og at Borgerne under den ikke kan finde Sindsro eller nyde sand borgerlig Frihed, ligefrem tillægger Rigets Konstitution en saadan Ufuldkommenhed og saadanne Mangler, at Borgersamfundets Maal ikke dermed kunne opnaas eller bestaa, og altsaa laster Konstitutionen i den Betydning, hvori dette Ord udtrykkeligt tages i Forordningen 27. Sept.

¹ Findes samme Sted som de kgl. Reskripter af 4. og 7. Dec.

1799.« Med Hensyn til Artiklen i Nr. 7 om Stændernes Petitionsret fremhæver Stemann en Række Udbrud og Sætninger, hvor der er Tale om f. Eks. Stændernes Magtfuldkommenhed, om vor repræsentative Forfatning, om at det beror paa Folket, »hvilken Kraft det vil lægge i sine udvalgte Beslutninger«, om »al den Magt, hvormed hele Nationens førende Aand og Kraft vil vide at gøre sig gældende«, og han mener, at den, der er ansvarlig for Artiklen, ubetinget har gjort sig fortjent til at blive anklaget for at have tilskyndet til Forandring i den ved Statens Grundlov bestemte Regeringsform og for at have lastet og søgt at udbrede Misnøje med Danmarks Konstitution, altsaa fortjent til at blive anklaget efter Trykkefrihedsforordningens strenge § 2. Naar Kancellipræsidenten saaledes helt ræsonnerede i Tilslutning til de kgl. Reskripter Aand og Indhold, maa det unægtelig ligge nær i ham at se Reskripternes egentlige Ophavsmand, da jo altsaa andre Omstændigheder tyder i samme Retning, men ingen, som det maa synes, i modsat.

Stemann fik Støtte fra to andre Medlemmer af Kancellikollegiet, Lassen og Lange, dog kun for saa vidt disse to Mænd vilde gaa med til almindelig Tiltale mod Professor David for Overtrædelse af Trykkefrihedsloven, altsaa ikke netop efter § 2, men saaledes at der eventuelt kunde blive Anvendelse for de mildere Paragraffer, da de tvivlede om Muligheden af at faa Domstolene til at anvende den strengeste Paragraf. Da der ikke var opnaaet Enighed i Kancelliet, blev Sagen til sidst, efter at de forskellige Standpunkter var fremført, formelt blot henstillet til Kongens Afgørelse, idet man tillige enstemmigt henstillede, at der, saafremt David skulde tiltales for Artiklerne i hans Blads Nr. 7 og 10, tillige maatte blive rejst Tiltale mod ham for en Artikel i Nr. 11, betitlet: »Hvad kan det hjælpe?« I den var der bl. a. Tale om den Erfaring fra Julirevolutionen, at Soldater i vore Dage ikke altid lod sig bruge mod civile Borgere, unægtelig en meget kraftig Antydning af, hvad der ogsaa kunde komme til at ske herhjemme. Artiklen var skrevet af Johannes Hage, en utvivlsomt entusiastisk og idealistisk Mand, der dog har savnet nogen nøgtern politisk Sans for den

nedarvede danske Enevældes nøje Sammenhæng med den danske Folkekarakter: naar Talen var om at bane Vej for det ny, der nu ogsaa herhjemme stod for Døren, lod han sig lidt vel let gribe af Begejstring for fremmede, udanske Metoder.

Kancelliets Betænkning blev som sagt afgivet 12. Dec., og 14. Dec. fulgte Kongens Resolution, hvorefter David skulde taltales for Overtrædelse af Trykkefriheden. Herved rettede Kongen sig blot efter, hvad Halvdelen af Kancelliets Medlemmer med Stemmann i Spidsen var enige om, men tog ikke Hensyn til Stemmanns særlige Forslag om en Tiltale efter Trykkefrihedslovens § 2. Afgørelsen maa synes som ligefrem bestemt ved en Afstemning i Kancelliet, hvor Stemmerne stod lige og Formandens Stemme da blev den afgørende, hvad der paa karakteristisk Maade vidner om Frederik VI.s Hensyntagen til et Kollegiums Indstilling og om, at den foreliggende Sag ikke har haft et saa stærkt personligt Tag i ham, at han har villet fravige et saadant Hensyn.

16. December skete der saa det, at der til den saakaldte Stænderkomité, det Fællesudvalg fra Danske- og Slesvigholstenske Kancelli, som havde været nedsat for at udarbejde Stænderforordningerne, udgik et kgl. Reskript¹, lydende saaledes:

»Da Skrivefrækheden ogsaa i de her udkommende Blade og Tidsskrifter mere og mere tager Overhaand, ville Vi allernaadigst have Komitéen paalagt at nedlægge allerunderdanigst Betænkning, hvorvidt lignende Bestemmelser som de, der i saa Henseende, som vedtagne ved Forbundsforsamlingen i Frankfurt, er gældende for Vore Hertugdømmer Holsten og Lauenborg, kunde paabydes saavel for Kongeriget Danmark som for Hertugdømmet Slesvig.«

¹ Findes ligesom de Vota, der i denne Anledning blev afgivet af Komiteens enkelte Medlemmer, i Danske Kanc. Fællesafd. : Akter fra Kancellipræsidentens Arkiv I. Akter til Stænderkomiteens Forhandlinger ang. Forholdsregler mod Pressens Misbrug 1834—37. Her ogsaa Koncept til Komiteens allerunderd. Betænkning af 20. Febr. 1835, der ligesom en særskilt Betænkning af A. S. Ørsted findes i Kong Frederik VI.s Cabinetssekretariat, ujournaliserede Sager 1830—39, Læg 1835.

Om den nøje Sammenhæng mellem dette i sin Tendens saa vidtrækkende Reskript og den specielle Sag i Anledning af »Fædrelandet«s Journalistik kan der ingen Tvivl være. Med Hensyn til, hvem der skal opfattes som Reskriptets egentlige Ophavsmand, da synes der ikke at kunne være nogen større Betænkelse ved at antage, at det maa være Stemann. Vi har set, hvor megen Iver han udfoldede i den Davidske Sag, at tale om »Skrivefrækhed« er rigtig i hans robuste og aggressive Stil, og naar vi ikke kunde formode, at Kongen paa egen Haand havde givet Ordre til Sagsanlæg mod »Fædrelandet«s Redaktør, saa har det dog ligget endnu langt fjærnere fra Frederik VI.s Forudsætninger og sædvanlige Fremgangsmaade selvstændigt at gribe Initiativet til Overvejelse af en saa vidtrækkende og betydningsfuld Ændring i Landets Lovgivning. Der mangler heller ikke det Vidnesbyrd om Stemanns særlige Forhold til Sagen, at vi under Stænderkomiteens følgende Forhandling i Henhold til den modtagne Ordre træffer ham som den eneste, der principielt slutter sig til den Tanke, der er udtrykt i Reskriptet.

Et Votum, han afgav 19. Januar 1835, indleder han med disse karakteristiske Ord: »Tonen i de i den senere Tid i København udkomne Skrifter og i Særdeleshed i de periodiske Blade har taget en Retning, der turde fremkalde de fordærveligste Følger, dersom dette Uvæsen ikke med kraftig Haand standses. Tendensen til at undergrave vores Constitution og til at fremkalde Indførelsen af en fuldkommen repræsentativ Forfatning er deri umiskendelig...«. Der maa derfor, mener Stemann, fra Lovgivningens Side træffes nye Foranstaltninger, og udtrykkelig erklærer han, at efter hans Skøn vilde »det virksomste Middel« være »en fuldstændig Censurs Indførelse«. Imidlertid har de to Repræsentanter i Stænderkomiteen for Slesvig-Holstenske Kancelli, J. P. Höpp og Otto Moltke, i Forvejen erklæret, at det var uforment at indføre en Censur som den, der siden 1819 gjaldt i de tyske Hertugdømmer, da der i Slesvig ligesom iøvrigt ogsaa i Holsten 1820 var blevet indført et meget mere effektivt System, hvorefter intet Dag- eller Ugeblad maatte udkomme uden særligt Privilegium for Udgifveren. Et saadant System

skulde da ogsaa synes at være det mest anbefalelsesværdige for Danmark, og da haade Moltke og Høpp stillede sig paa dette Standpunkt, har Stemann fundet det klogest at slutte sig til dem og ikke rejse noget positivt Forslag om Censur.

I den Betænkning, der af Komiteen afgaves om Sagen, fastholder han dog visse særlige Forslag i den Retning, at det i de Tilfælde, hvor et Blad indeholder noget om ikke strafværdigt saa dog utilbørligt, skal være Kancelliet og ikke Domstolene, der endelig afgør, om Bladet for Fremtiden skal have Lov til at udkomme.

Ogsaa det fjerde Medlem af Stænderkomiteen, A. S. Ørsted, mente, at et Bevillingssystem vilde være et lempeligt og maaske virksomt Middel til at hindre Pressens Misbrug. Modsat de tre andre Medlemmer hævdede han dog Nødvendigheden af, at en Lov som den omhandlede ikke blev udstedt, uden at den først blev forelagt for Stænderforsamlingerne, da den efter hans bestemte Opfattelse angik de »personlige Rettigheder«, der ifølge Stænderanordningen af 1831 faldt ind under Forsamlingernes Omraade. Energisk kæmpede Ørsted for, hvad han her ansaa for det ene rigtige, ikke blot i to Vota, han afgav under Stænderkomiteens Forhandlinger, men ogsaa i en særlig Betænkning, han indgav til Kongen ved Siden af Komiteens almindelige Betænkning. Hans Betragtning er præget af hans dybe juridiske Samvittighedsfuldhed overfor en given Lovs Bestemmelser, men ogsaa umiskendelig af en Velvilje overfor den nye Folkerepræsentation, der er ligesaa udpræget som den tydelige Modvilje, vi kan konstatere hos Stemann.

Det var den 20. Februar 1835, Stænderkomiteen afgav sin Betænkning om Trykkefrihedssagen. Rent bortset fra Strids-spørgsmaalet om, hvorvidt en ny Trykkefrihedslov kunde gennemføres uden Provinsialstændernes Medvirken, havde der altsaa i Komiteen været Enighed om, at der tiltrængtes en ny Trykkefrihedslov med væsentlig indskrænkende Bestemmelser. Det vil sige, at der virkelig var opstaaet en truende Situation for den bestaaende Trykkefrihed, og det var ikke et pludseligt Kongelune, som var den truende Faktor; det var et Forslag, vedtaget

enstemmigt af de fire ledende Mænd indenfor det danske Monarkis indre retslige og kulturelle Administration.

I denne Situation var det, den berømte store Trykkefriheds-adresse blev indleveret til Kongen. Det skete netop Dagen efter Betænkningens Udfærdigelse, altsaa 21. Februar. Adressen havde 5—600 Underskrifter fra københavnske Borgere og Embedsmænd, deriblandt mange fra Regeringens egne Kontorer. Adressen berører ikke Spørgsmaalet om, hvorvidt en eventuel ny Trykkefrihedslov bør forelægges Provinsialstænderne, et Spørgsmaal, hvis Eksistens næppe er kommet til almindelig Kundskab, den taler blot om det, der er Hovedsagen, det, om hvilket der har bredt sig ængstende og jo unægtelig ikke ubegrundede Rygter. Hvad Adressens Underskrivere beder om, er, at Foranstaltninger, ved hvilke Skribentens Virksomhed underkastes andet Baand end Lovens og Domstolenes, maa blive holdt udenfor Danmark.

Kongens Svar paa Adressen, det berømte Vi-alene-vide-Aktstykke, er dateret 26. Februar og blev efter kgl. Paalæg gennem Danske Kancelli offentliggjort i den officielle Kollegial-tidende¹. Ordret lyder det saaledes:

»Det har været Os uventet at se, at flere af Vore kære og tro Undersaatter have kunnet ansøge om, at ingen Forandring i Trykkefriheds-Anordningen maa foretages; thi ligesom Vor landsfaderlige Opmærksomhed stedse har været henvendt paa at bidrage alt, hvad der stod i Vor kongelige Magt, til at virke for Statens og Folkets Vel, saaledes kan heller ingen uden Vi alene være i Stand til at bedømme, hvad der er begges sande Gavn og Bedste, hvilket Vi ogsaa fremdeles med samme Iver og usvækkede Kærlighed til Vort Folk ville være betænkt paa at fremme.

Befalende Eder Gud.«

Der er straks Anledning til at gøre opmærksom paa, hvorledes den oprindelige agitatoriske og senere mere ordsprogs-mæssige Udnyttelse af dette historisk berømte Dokument har

¹ 1835 (28. Febr.) S. 137, se iøvrigt D. Kanc. 2. Dept. 1835, Resol. 1. Halvaar Nr. 38 b., Journal Nr. 478/35.

haft Brug for en koncentreret og ikke ganske korrekt Citatform. Udtrykket »Vi alene vide« forekommer jo slet ikke i Reskriptet, men ganske vist findes der et andet Udtryk, der siger nogenlunde det samme.

Det behøver ingen Diskussion, at saafremt man tager det kgl. Reskript af 26. Februar 1835 efter Bogstaven og ikke ræsonnerer nærmere over dets Forudsætninger, da bliver det nødvendigvis at opfatte som en voldsom Tilkendegivelse af den rent personlige Kongemagt og Kongevilje. Det egentlige Maal ved hele den Problemstilling, vi her har været inde paa, har imidlertid været at faa fastslaaet, om ikke Billedet af det ejendommelige Aktstykkets historiske Plads og Betydning maa komme til at staa paa anden Maade, naar vi ser det ud fra en mere kritisk Vurdering af dets Forudsætninger. Efter alt, hvad der hidtil har kunnet fremføres, vil det kunne betegnes som usandsynligt, at Frederik VI selv har haft noget væsentligt med Reskriptets Affattelse at gøre, og man tør udpege Kancellipræsident Stemann som Affatteren. Skrivelsen er indføjet i Kancelliets Resolutionsprotokol, men der foreligger ingen Koncepter eller andet, der direkte kan oplyse om dets Tilblivelse. Man behøver dog som Bevis ikke blot at nøjes med en Henvisning til alle de Indtryk, vi hidtil har faaet, af Stemanns Optræden og Holdning i Trykkefrihedssagen, men det vil være muligt at anføre en officiel Udtalelse fra Stemann fra en tidligere Lejlighed, hvor han anslaaer en Tone og bruger Udtryk, der ligger tæt op ad de Vendinger, der er brugt i Reskriptet af 26. Februar.

I nogle Sommeruger i 1832 havde Stemann haft den Opgave at lede den Forsamling af 35 saakaldte oplyste Mænd, der fra de forskellige Egne af Danmark var blevet indkaldt for at sige deres Mening om den planlagte Stænderinstitutions Indretning. Da han ved Forsamlingens Hjemsendelse 17. August holdt sin Afskedstale, mindede han om, hvorledes forskellige Meninger havde gjort sig gældende under Forhandlingerne, og sagde derpaa de i den foreliggende Sammenhæng bemærkelsesværdige Ord: »Kongen vil nu veje disse Meninger og de Grunde, hvorpaa de

er støttede, og derefter tage den Beslutning hans Visdom, hans inderlige Faderkærlighed for sit Folk og den højere og mere omfattende Synspunkt, fra hvilken han overskuer det hele i sit Sammenhæng, viser ham at være mest gavnlig.«¹ Navnlig Vendingen om, at Kongen overskuer det hele fra et over andre hævet Synspunkt minder jo ved sin Tendens meget stærkt om det »Vi alene«, der skulde blive udtalt i 1835, og peger, synes det, afgjort i Retning af, at der var samme Ophavsmand for begge Udtalelser. Hvad angaar den Mening og Hensigt, der her har været fra Stemanns Side, da vidste han naturligvis i August 1832 udmærket godt, at det ikke saa meget var Kongen personlig, men først og fremmest Ministre og Kollegier, der nu skulde have fat i de Forslag, »de oplyste« havde stillet, og omstændelig gennemgranske dem. Men det var ikke væsentlig anderledes, det forholdt sig med den hele Trykkefrihedssag i Februar 1835.

Det maa i denne Forbindelse omtales, at der i Dagene mellem Trykkefrihedsadressens Indlevering og det kongelige Svar indenfor Regeringen er optraadt en Mand, der fik et afgørende Ord ikke ved Formuleringen af den offentlige Udtalelse, men saa meget mere ved den reelle Beslutning, som herefter skulde blive truffet angaaende Sagen. Det var den gamle Statsminister J. S. Møsting, der siden 1831 blot var Minister uden Portefeuille, men havde bevaret stor Indflydelse. Dateret 21. Februar foreligger et Brev fra ham til Kongen, hvori han takker for Meddelelse om Trykkefrihedsadressen, og hvoraf det iøvrigt fremgaar, at han har været syg og sengeliggende. Dateret 22. Februar, altsaa fra den følgende Dag og formodentlig affattet paa Sygelejet, foreligger en Betænkning af ham², hvori han skarpt gør op med Stænderkomiteens hele Standpunkt i Trykkefrihedssagen. Han finder det utilraadeligt at gøre Presseorganer afhængige af

¹ Koncepter til Kancellipræsidentens Taler m. m. som Præses i de oplyste Mænds Forsamling 1832; Tale af 17. August (Akter fra Kancellipræsidentens Arkiv ang. Provinsialstænderne 4 a).

² Kong Frederik VI.s Cabinetssekretariat, ujournaliserede Sager 1830—39, Læg 1835.

Privilegier og vil have hele Sagen stillet i Bero, til der er faldet Dom over David. Bestemt hævder han ligesom Ørsted, at Stændernes Ret til at tale med om denne Sag ikke lader sig bortfortolke, og han tilføjer, at det vil være uværdigt for Kongen at ty til Fortolkninger. »Kongen,« siger han, »holdt altid sit Ord i dets mest udvidede Forstand, og Hans Majestæt har derved vundet den Tillid, som enhver retskaffen dansk Mand sætter til sin Konge. Saadan er det, og saadan vil det vedblive at være.«

Det umiddelbare Indtryk ved at finde et Dokument som dette blandt Sagerne i det kongelige Kabinetsarkiv vil uvilkaarlig afføde en vis Forbavselse over, at en Enevældens Tjener turde vove at tale saaledes til Enevoldskongen, at gamle Møsting kunde tillade sig paa denne Maade at irettesætte Frederik VI, da Kongen var ved at gøre noget, han ikke syntes om. Imidlertid lægger man Mærke til, at Betænkningen ikke er stilet til Kongen, men blot bærer Overskriften »Betænkning«, og naar man saa dernæst har taget hele den Situation, der forelaa, i Betragtning, bliver man klar over, at Møsting i sin Betænkning ikke har talt først og fremmest til Kongen, men til Flertallet i Stænderkomiteen. Det var ikke Frederik VI, men Stænderkomiteens Medlemmer, der i dette Øjeblik havde gjort noget, som Møsting mishelligede. Betænkningen er utvivlsomt blevet forelagt Kongen, der dog ikke kan antages at være blevet stødt over den. Han har sandsynligvis været ganske tilfreds med, at ogsaa denne gamle betroede Raadgiver vilde sige sin Mening om den foreliggende Sag og endda paa en Maade, der viste, hvor megen Om-sorg han nærede for det rette Forhold mellem Konge og Folk¹.

Under den nærmest følgende Tids Drøftelser er Møstings Standpunkt blevet det sejrende. 15. April 1835 udgik et nyt Reskript til Stænderkomiteen². Ogsaa det var præget af en vis

¹ Mit Synspunkt overfor den omhandlede Situation er ved fornyet Betragtning blevet noget anderledes end ved min Behandling af den i De danske Stænderforsamlings Historie 1830—1848 I S. 341 f. (1931).

² D. K. Fællesafd.: Akter fra Kancellipræsidentens Arkiv vedr. Pro-vinsialstænderne. I. Akter til Stændersamlingernes Forhandlinger ang. For-holdsregler mod Pressens Misbrug 1834—37.

Stemmannsk Tone i Formen, men i Realiteten betød det en Afgørelse efter Møstings Forslag; Trykkefrihedssagen blev stillet foreløbig i Bero, og da den atter i Efteraaret 1835 blev taget op, blev den behandlet i Henhold til de Tanker, der var fremsat af Møsting. Der er ikke blevet givet nogen ny Lov om Trykkefriheden, før det paagældende Udkast havde været forelagt Stænderforsamlingerne.

Det var kun naturligt, at Møsting som Kabinetsminister kom til at udtale sig om en Sag som Trykkefrihedssagen. Men det er meget muligt, at baade Tidspunktet for Afgivelsen af hans kortfattede Erklæring, der meget vel kan være skrevet paa een Dag, og ogsaa Indholdet af den har været paavirket af Trykkefrihedsadressen, der for saa vidt har øvet sin Virkning ikke ved det Indtryk, den gjorde paa Kongen, men ved det Indtryk, den gjorde paa en Minister. Saa vidt vi overhovedet kan følge Trykkefrihedssagens Udvikling fra December 1834 til April 1835, vil selv den, der ikke vil bøje sig for ethvert Led i den her opstillede Argumentation, men fastholde, at Kongen maa have udfoldet et personligt Initiativ, dog være nødt til at indrømme, at den hele Sag i meget ringe Grad har ligget i Kongens egen Haand; det er Ministre og Kollegiemænd, der har haft det egentlig afgørende Ord for Sagens hele Behandling og Forløb. Overfor selve det opsigtsvækkende Svar, der blev givet paa den store Adresse, bliver det da alene i Kraft af denne umiddelbare Baggrund umuligt for os at anlægge det traditionelle Synspunkt. A. D. Jørgensen kaldte Svaret »den faderlige Enevældes sidste Ord«. Vi maa nøjes med at opfatte det som det vrede Udbrud af en bureaukratisk Minister, der saa det System, han repræsenterede, truet af den nye politiske Bevægelse.

Det specielle Problem og den Situation, der her er fremstillet, rummer netop ved deres særlig karakteristiske Beskaffenhed ogsaa et særligt Perspektiv med Hensyn til de Metoder og Synspunkter, der i Almindelighed bør følges ved Studier over Enevældens Politik og Administration. Vi har faaet understreget, at det ikke bør være Forskerens Indstilling uden videre

at opfatte enhver Handling eller Beslutning af den enevældige Kongemagt blot som Resultatet af hans rent personlige Vilje eller Forgodtbefindende. Den normale Problemstilling maa blive, at vi systematisk søger efter de Mænd, der har staaet bagved Kongen eller ved Siden af Kongen, og kun regner med en selvstændig Indsats fra hans Side, hvis den bestemt lader sig paavise.